

Характеристика поглядів Джордано Бруно та причини його засудження інквізицією (на матеріалах судового процесу над Джордано Бруно)

диякон Всеволод Сміх

аспірант Київської православної богословської академії.

ORCID: orcid.org/0000-0002-0418-659X | vsevolod757@gmail.com

<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2025-13-179>

У статті висвітлюються і аналізуються погляди та висловлювання Джордано Бруно, які склали основу звинувачень у судовому процесі проти філософа та зумовили його засудження. Критиці піддається система поглядів особистості Джордано Бруно, яку часто означають як наукову, а засудження філософа екстраполюють на проблематику співвіднесення науки і релігії та як наслідок визначають спосіб їх співіснування непримиримо конфліктним. Аналіз джерел демонструє відсутність наукових досліджень і поглядів у Джордано Бруно та виявляє маніпулятивність і односторонність тверджень про конфлікт між наукою і релігією.

Ключові слова: наука і релігія, богослів'я, церква, інквізиція, Джордано Бруно, засудження, конфлікт між наукою релігією.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дж. Бруно був палким прихильником вчення М. Коперника, проте його розуміння коперніканства було вкрай поверхневим і багато в чому помилковим¹. Однак досі багато дослідників сучасності вважають його візіонером свого часу, який, переосмисливши, задав новий тон поняттям античної науки. Необхідно зауважити, що філо-

¹ Див. працю McMullin E. Bruno and Copernicus // Isis. Chicago, 1987. Vol. 78, No. 1. P. 55–74.

соф розширив межі коперніканства і розробив вчення про множинність світів або космологію нескінченного Всесвіту: «Джордано Бруно критично переосмислив і далі розвинув геліоцентричну картину світу Коперніка. Він говорив, що Всесвіт не обмежений сферою нерухомих зірок на його кордоні. Він рухомий, вічний і безкінечний (ідея безкінечного космосу)»². Відомий історичний факт засудження 20 січня 1600 р. Дж. Бруно інквізицією зі смертним вирок, часто демонструється у світлі гострого та непримиримого конфлікту науки і релігії, а самого філософа ідентифікують визначним науковцем свого часу. Про це свідчать не лише популярні матеріали з інтернет-простору³ але й фахові наукові праці та публікації⁴. Проблема і актуальність порушеного у статті питання полягає у тому, що висловлюванням про трагічну кончину філософа передують вказівки про його наукові доробки, праці та досягнення (які суперечили церковній доктрині) таким чином ігноруючи справжні передумови вироку. Це формує хибні уявлення і переконання як про здобутки філософа (які виявляються не науковими) так і про причини його засудження і страту (осередок яких міститься у церковно-догматичних питаннях). Нериторичним постає запитання: «а якими були релігійні погляди філософа?», яке однак в жодному разі не толерує і не виправдовує вирок та засудження філософа, проте ми також не можемо погодитись з тезою, що наукові погляди стали причиною його засудження. Таким чином формується зміщене, сфальсифіковане сприйняття і прийняття Джордано Бруно як «науковця мученика» якого знищила «ксенофобна і ретроградна» церква, яка на цьому етапі свого існування буцімто нездатна осмислити наукові досягнення і відкриття у світлі власного науково-бого-

² Присухін С.І. Філософія: Навч. посіб. У 2 ч. Ч. І. Історія світової та української філософії у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях. К.: КНЕУ, 2006. С. 95.

³ Нерецензовані тексти не містяться у бібліографічному переліку статті наукового видання і повинні скептично оцінюватись читачем, проте для прикладу можна навести такі інтернет-ресурси: 1. Джордано Бруно. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01005rll-dff1.docx.html> (Дата звернення: 16.10.2025); 2. Джордано Бруно: біографія та наукові доробки. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/astronom/22665/> (Дата звернення: 16.10.2025); 3. Український астрономічний портал. Докладніше про Джордано Бруно. URL: <http://www.astrosvit.in.ua/astronomy-svitu/dokladnishe-pro-dzhordano-bruno> (Дата звернення: 16.10.2025) та інші.

⁴ див. Найдьш В.М. Концепции современного естествознания: Учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. С. 193.; аналогічний контекст задає і О. В. Михайличенко коли разом із Г. Галилеєм згадує Дж. Бруно, що вони піддалися гонінням а Дж. Бруно спалили. див. Михайличенко О.В. Історія науки і техніки: Навчальний посібник / Михайличенко О.В. [Текст з іл.]. Суми: СумДПУ, 2013. С. 6.; Соломатин В. А. История науки. Учебное пособие. М.: ПЕР СЭ, 2003. С. 88.; Сенченко М.І. Контроль і фальсифікація науки. Інквізиція вчених. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 4. та в інших працях.

словського апарату. Питання цінностей, етики свободи віросповідання і свободи думки не вміщуються у чітко окреслені межі цієї статті які визначені метою і завданнями.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Фундаментальними, найповнішими і можливо найдостовірнішими дослідженнями з порушеної проблеми є праці Анджело Меркати «Il sommario del processo di Giordano Bruno» (Підсумки судового процесу над Джордано Бруно)⁵, де автор публікує знайдені ним в 1940 р. у власних архівах Папи Пія IX судові висновки у справі Дж. Бруно; та стосовно попередніх, нові документи знайдені Луїджі Фірпо висвітлені в його праці «Il Processo di Giordano Bruno» (Суд над Джордано Бруно)⁶. Проблематику засудження Дж. Бруно також досліджували такі науковці як В.А. Азархін, В.С. Горський «Коперник. Бруно. Галілей»⁷, Е. МакМаллін «Бруно і Коперник»⁸, П.П. Гайдено «Християнство і генезис новоевропейського природознавства»⁹, дяк. Андрій Кураєв «Добре слово про інквізицію»¹⁰, В. Легойда «За що спалили Джордано Бруно»¹¹, окремі аспекти з цієї теми висвітлює Ю. Мольтман у праці «Наука і мудрість: До діалогу природничих наук і богослів'я»¹², А. Фантолі «Галілей: На захист вчення Коперника і гідності Святої Церкви»¹³, В.П. Візгін «Герметизм, експеримент, диво: три аспекти генезису науки нового часу»¹⁴, Ф.А. Йейтс «Джордано Бруно і герметична традиція»¹⁵, Л.С. Лернер, Э.А. Госселін «Галілей і привид Джордано Бруно»¹⁶, Ю.Л. Менцин «Земний шовінізм»

⁵ Mercati A. Il sommario del processo di Giordano Bruno. Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1942. 155 p.

⁶ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. 378 p.

⁷ Азархін В.А., Горський В.С. Коперник. Бруно. Галілей. К.: Наук, думка, 1974. 199 с.

⁸ McMullin E. Bruno and Copernicus // Isis. Chicago, 1987. Vol. 78, No. 1. P. 55–74.

⁹ Гайдено П.П. Християнство и генезис новоевропейского естествознания // Философско-религиозные истоки науки. М.: Мартис, 1997. С. 44–87.

¹⁰ Кураев А.В. дяк. Доброе слово об инквизиции.
URL: <https://azbyka.ru/dobroe-slovo-ob-inkvizicii>

¹¹ Легойда В. За что сожгли Джордано Бруно // Фома. М., 2004. № 5 (22). С. 10–15.

¹² Мольтман Ю. Наука и мудрость: К диалогу естественных наук и богословия / Пер. с нем. (Серия «Богословие и наука»). М.: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. 204 с.

¹³ Фантоли А. Галилей: В защиту учения Коперника и достоинства Святой Церкви. М.: МИК, 1999. 424 с.

¹⁴ Визгин В.П. Герметизм, эксперимент, чудо: три аспекта генезиса науки нового времени // Философско-религиозные истоки науки. М.: Мартис, 1997. С. 88–141.

¹⁵ Йейтс Ф.А. Джордано Бруно и герметическая традиция. Перевод Г. Дашевского. М.: Новое литературное обозрение, 2000. 528 с.

¹⁶ Лернер Л.С., Госселин Э.А. Галилей и призрак Джордано Бруно // В мире науки. 1987. № 1. С. 80–88.

і зоряні світи Джордано Бруно»¹⁷, Рожицин В.С. «Джордано Бруно та інквізиція»¹⁸ та інші.

Метою статті є аналіз філософських поглядів Джордано Бруно в межах судового процесу над ним та виокремлення основних причини його засудження інквізицією.

Досягненню мети передують виконання таких завдань:

- проаналізувати основні джерела судового процесу над Джордано Бруно;
- визначити, які саме тези суперечили офіційному вченню Римо-Католицької церкви та рівень їхнього наукового еквіваленту;
- виокремити і конкретизувати причини засудження Джордано Бруно.

Виклад основного матеріалу. Переконання про історичний конфлікт між наукою і релігією, основним свідченням якого, як часто вважають, є засудження філософа Дж. Бруно, на нашу думку, є абсолютно хибним, адже звинувачення, інкриміновані Дж. Бруно, найперше були пов'язані з його філософськими переконаннями та церковно-догматичним вченням. Як релігійного філософа його мало цікавили наукові відкриття як такі, вони були хіба засобом для обґрунтування власних переконань^{19 20}.

Дж. Бруно судили не як вченого-мислителя, а як ченця і відступника від віри. Перелік звинувачень містить низку його висловлювань, зокрема про католицьку церкву: «Те, як Церква діє зараз, не є тим шляхом, яким діяли апостоли, бо вони навітали людей своєю проповіддю і прикладами доброго життя, а ті, хто не хоче бути католиками, тепер мусять переживати кару і покарання, бо застосовується сила, а не любов»²¹; про духовенство: «Церквою керували невігласи і осли»²²; зі свідчень очевидців, Дж. Бруно підозрювали у формуванні та керівництві сектою, як повідомляли свідки: «він заснував нову секту в Німеччині, і що коли його звільнять з в'язниці, він хоче повернутися та зробити її кращою. Він хоче, щоб вони називалися Йорданістами»²³. Звинувачення в помилковому тлумаченні догмату про Св.

¹⁷ Менцин Ю.А. «Земной шовинизм» и звездные миры Джордано Бруно. URL: http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/VV_H111W.HTM

¹⁸ Рожицын В.С. Джордано Бруно и инквизиция. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1955. 392 с.

¹⁹ Легойда В. За что сожгли Джордано Бруно // Фома. М., 2004. № 5 (22). С. 10–15.

²⁰ Гайдено П.П. Христианство и генезис новоевропейского естествознания // Философско-религиозные истоки науки. М.: Мартис, 1997. С. 44–87.

²¹ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 247–248.

²² Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 251.

²³ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 251.

Трійцю та зневага до Ісуса Христа. Дж. Бруно стверджував, що: «Христос був «поганою людиною», він творив очевидні чудеса і був магом, як і апостоли; що Христос помер не за власним бажанням, і що його не поставили на хрест, а повісили на шибениці, як вішали злочинців у ті часи»²⁴. Виразно простежувалася нетрадиційність у поглядах на християнський хрест. Дж. Бруно стверджував, що хрест насправді є символом богині Ісіді, яку вшановували древні, і «християни вкрали його у древніх, вдаючи, що такий вигляд мало дерево/дошка, на якому був прикріплений Христос»²⁵. Після опитування багатьох свідків і отримання одностайних свідчень про слова Дж. Бруно щодо Ісуса Христа: «Він сказав, що Христос — собака з поганою пашчею»²⁶, висунуто звинувачення в богохульстві. У таких словах містяться типові тогочасні спроби поширення антихристиянських традицій та герметичних язичницьких наративів. Також заперечував догмат про втілення Ісуса Христа та Його непорочне народження Дівою Марією, кажучи: «сміючись, і насміхаючись над вірою людей неможливо, щоб діва народила»²⁷; також висунуті звинувачення за поширення і переконання в реінкарнації, тобто переселенні душ. Дж. Бруно стверджував: «що душі, відходячи з одного світу, переходять в інший, і що він вже був у цьому світі в образі лебедя»²⁸; Серед звинувачень, висунутих проти нього, були також звинувачення в прагненні займатися мистецтвом ворожіння. Дж. Бруно мав при собі брошуру із «заклинаннями»²⁹. Інша група звинувачень стосувалася думок, які Бруно висловлював про персонажів Старого Завіту. Так, він говорив, що: «Каїн був людиною доброю, і що він заслужено вбив Авеля, свого брата, оскільки той був вбивцею тварин»³⁰, що: «Мойсей був хитрим чаклуном»³¹, а пророки були просто «хитрими, фальшивими і брехливими людьми»³². Подібними до протестантських, були у Дж. Бруно погляди на молитви, ззивання до святих, священні образи та моці, поклоніння яким він вважав формою ідолопоклонства. У цьому контексті він з іронією стверджував: «що в Генуї хвіст Христового осла зберігався як реліквія»³³. Говорячи про богослужбові книги Дж. Бруно стверджував, що брев'ярій (в православ'ї часослов — богослуж-

²⁴ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 259–260.

²⁵ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 261.

²⁶ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 282.

²⁷ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 279.

²⁸ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 284.

²⁹ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 286.

³⁰ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 273.

³¹ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 274.

³² Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 275.

³³ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 278.

бова книга) слід було спалити, що «той, хто склав бревіарій, є безсоромним, осоромленим, потворним псом з дзьобом, і що бревіарій подібний до забутої лютні»³⁴. Філософа також звинувачували у толеруванні плотського гріха, блуду та перелюбу, що було підтверджене багатьма свідченнями: «Він дуже любив жінок, але ще не досягнув кількості тих, що були у Соломона»³⁵. Такі звинувачення стосувалися і доктринальних визначень католицької церкви. Дж. Бруно стверджував, що це не було гріхом, що «Церква чинить великий гріх, вважаючи гріхом те, що так добре служить природі, і що було його великою заслугою»³⁶; Чергове звинувачення Дж. Бруно стосувалося його небажання підкорятися керівництву. Цитуючи слова очевидців, Л. Фіропо пише: «Якщо його змусять повернутися монахом святого Домініка, він хоче підірвати монастир, у якому перебуває, і, зробивши це, негайно хоче повернутися в Алеманью або Англію до єретиків, щоб жити комфортніше, по-своєму»³⁷.

Ці звинувачення мало нагадують про наукові дослідження та дискусії, тож розглядати цю трагедію як боротьбу науки і релігії немає підстав. Про Дж. Бруно можна міркувати як про філософа, поета, теолога, письменника тощо. Проте його праці позбавлені математичних формул, астрономічних розрахунків та геометричних креслень. З цього приводу Ю. Мольтман, посиляючись на основні праці філософа («De monado, numero et figura liber» (Про монаду, число і фігуру) і «De immenso et innumerabilibus seu de universo et mundis» (Про безмірне і незліченне, або Про космос і світи 1591 р.)), приводить приклад його міркувань: «Очевидно, що Дж. Бруно вважав необхідністю чітко визначити відмінність між Богом і Всесвітом: Бог обмежує, світ обмежується. Світ безкінечний, Бог обіймає його, у тому сенсі, що цілковита загальність і цілісне буття присутні у всьому суцюзому. Всесвіт безкінечний не абсолютно, а лише просторово. «Я називаю Бога абсолютним і повністю безкінечним, тому що він всецюзло присутній всюди у всьому світі, безкінечно і цілком присутній в кожній його частині». Тому не існує протиставлення між безкінечністю Бога і безкінечністю космосу. Якщо Бог — це всього лише ще одна назва для Всесвіту (у чому дорікають пантеїзм), тоді від цього слова можна було б взагалі відмовитися і логічним продовженням цього став би атеїзм. Але для Бруно Бог має існувати, оскільки в іншому разі Всесвіт втратить свій сенс <...> Бруно в жодному разі не втягує Бога в середину світу, а вводить світ у Бога, як у світло. Якщо світ безмірний і нескінченний у просторовому відношенні, значить, Бог має бути ще більшим (semper

³⁴ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 280.

³⁵ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 288.

³⁶ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 288.

³⁷ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 293.

major). Таким чином, для Бруно ідея Бога є необхідною»³⁸. Інакше кажучи, міркуючи про Всесвіт, предметом свого дослідження Дж. Бруно робить Бога, що не вміщується в межі наукового дослідження: «Бог — це і найбільше, і найменше. Якщо в геометрії найменше — це крапка, а у фізиці — атом, то в метафізиці це монада. Усе суще складається з цих первинних частинок. Вони утворюють справжню єдність світу, бо Бог є monas monadum монада монад. Отже, каже Бруно, «Бог — це монада, джерело всіх чисел» (Deus est monas omnium numerum fons)»³⁹. Зважаючи на таке вчення, судді інквізиції дійшли висновку, що Дж. Бруно був еретиком моністом, хоч таким себе він не вважав. Проте це стало вагомою віхою у винесенні вироку. Вчення М. Коперника стало для Дж. Бруно таким, що завершує і підкреслює його власні вчення і переконання зі всіма витікаючими наслідками впритул до вчення про вічно існуючий(і) безкінечний(ні) Всесвіт(и) із «розумними істотами, подібними до людей»⁴⁰. Уже тоді захоплення Дж. Бруно коперніканством змушувало невірно тлумачити вчення М. Коперника інквізиторами, які внесли проблему про обертання Землі в перелік звинувачень інкримінованих Дж. Бруно, оскільки суттєво переймалися кореляцією вчення Коперника із буквою Священного Писання.

Звинувачення, таким чином, охоплюють і поширюються на всі сфери життя: сферу філософських поглядів, а також сферу релігійних переконань, сферу поведінки і практики, стосунки з церковними ієрархами тощо. Дж. Бруно формує образ людини без релігії, яка висміює будь-яку віру. Це людина з власним проєктом, яка чекає звільнення з лещат інквізиції щоб взятися за його реалізацію. Незважаючи на роздратованих словами Дж. Бруно інквізиторів, які можливо бажали прискорити процес розслідування його справи, необхідно вказати на важливу роль чернечих орденів у процесі народження науки⁴¹ та в найширшому сенсі позитивні наміри інквізиції як такої⁴², яка зазвичай швидше намагалася уникнути вбивства будь-якого інакомислячого, швидше врятувати його від можливого «Суду Лінча»: «Інквізитори ж вири-

³⁸ Мольтман Ю. Наука и мудрость: К диалогу естественных наук и богословия / Пер. с нем. (Серия «Богословие и наука»). М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. С. 169.

³⁹ Цит. за Мольтман Ю. Наука и мудрость: К диалогу естественных наук и богословия / Пер. с нем. (Серия «Богословие и наука»). М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. С. 169.

⁴⁰ Фантоли А. Галилей: В защиту учения Коперника и достоинства Святой Церкви. М.: МИК, 1999. С. 38.

⁴¹ Див. працю Gorman M.J. The Scientific Counter-Revolution. The Jesuits and the Invention of Modern Science. London: Bloomsbury Academic, 2020. 296 p.

⁴² Кураев А.В. диак. Доброе слово об инквизиции. URL: <https://azbyka.ru/dobroe-slovo-ob-inkvizicii>

вали обвинуваченого з рук натовпу і пропонували бодай якусь формальну процедуру розслідування, у якій можна було і виправдатися»⁴³. Такий самосуд був поширеним у ті часи, адже люди щиро боялися злого духа і вірили в шкоду від контакту з ним.

18 січня 1599 р., суд подав Дж. Бруно для офіційного зречення список із восьми єретичних положень. Ймовірно, що це були філософські, а не богословські формулювання. З деякими зусиллями 15 лютого підсудний повинен був визнати ці положення єретичними і відректися від них: «у місці і часі, які будуть угодні Священній канцелярії»⁴⁴. Утім через деякі неточності і недомовки Дж. Бруно, його вміння жонглювати філософськими і богословськими поняттями, а також через неповний перелік єретичних положень, яких мав зректися підсудний, таке відречення лише частково задовольнило вимоги Святого Престолу. З юридичної точки зору, спростування і відречення автоматично виключило б смертну кару, оскільки Бруно був засуджений вперше і не був єретиком-рецидивістом. Але наполегливість інквізиторів у згаданих неточностях перетворила Дж. Бруно на нерозкаяного єретика, який без сумніву мав бути спаленим.

У випадку Дж. Бруно зречення набуває характеру зіткнення принципів. Для Дж. Бруно зректися своїх істин означає підкоритися істині, яку він не поділяє, прийняти авторитет своїх суддів і богословів Святого Престолу, який він не визнає. У Венеції, кинувшись до ніг суддів, він заявив про свою повну готовність зректися поглядів. Тепер починається фехтувальна гра, у якій він, з одного боку, заявляє про свій намір зректися і водночас заперечує. Гра, яка завершиться не стільки остаточним вироком, скільки його власним остаточним рішенням не зректися. Текст зречення не зберігся, але ймовірно він містив звинувачення дисциплінарного і богословського характеру — тобто у відступництві, перебуванні в країні єретиків, розпусному житті, богохульстві, сумнівах щодо Боговтілення і Трійці — на додаток до філософських звинувачень: критика ідеї творіння, вчення про універсальну душу, коперніканської теорії руху Землі тощо. Саме на цих пунктах на засіданні 16 вересня 1599 р. Дж. Бруно заявив про свою готовність зректися своїх істин. Водночас він представив Папі Римському Клименту VIII доповідь, у якій ставив під сумнів усі свої зречення, заперечував єретичну природу висунутих проти нього положень і, по суті, заново відкривав усю дискусію. Таким чином, з цього моменту підсудному було надано термін 40 днів для покаяння і зречення. 17 листопада було винесено вирок,

⁴³ Кураев А.В. диак. Доброе слово об инквизиции.

URL: <https://azbyka.ru/dobroe-slovo-ob-inkvizicii>

⁴⁴ Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. P. 341.

який засудив Бруно як нерозкаяного єретика. Під час наступного візиту до в'язниці 21 грудня Дж. Бруно знову запропонували відректися, і цього разу він твердо відповів, що йому немає від чого відрікатися. Були й інші втручання Священної канцелярії, двох братів-домініканців Бруно, генерала Беккарія і прокурора Ізарезі, які зустріли дуже різку опозицію з боку засудженого. Бруно стверджував, що ніколи не підтримував єретичних положень, це судді витлумачили їх як єретичні. Він заявив, що готовий захищати свої доктрини і дискутувати з усіма богословами. Ці заяви поставили крапку в судовому процесі.

20 січня 1600 р. домініканець Беккарія доповів на засіданні Священної канцелярії про ці останні слова обвинуваченого, і Папа Римський Климент VIII наказав завершити судовий процес і передати засудженого світській владі — це було типовою практикою інквізиції у випадку виконання смертних вироків, оскільки церковний суд не міг легально проливати кров. Прощальна промова Бруно перед понтифіком була відкрита, але не зачитана. 8 лютого вирок був зачитаний засудженому в будинку кардинала Мадруццо, декана Конгрегації Священної канцелярії, у присутності кардиналів-інквізиторів, консультантів і численної аудиторії. Оголошений завзятим і впертим нерозкаяним єретиком, Дж. Бруно був понижений у сані, вигнаний з церковного форуму і переданий світській владі для виконання вироку. Його твори також підлягали спаленню на площі Святого Петра і занесені до Індексу заборонених книг.

Висновки. Отже, зважаючи на вищезазначене можна підбити лаконічні та конструктивні підсумки. Погляди і тези Джордано Бруно не лише суперечили буквалізму римо-католицького вчення та його доктринальним засадам а й були відверто зневажливими та богохульними, містили елементи магічного розуміння та сприйняття Світу і його обґрунтування у світі герметизму. Переважно стосуючись догматичного вчення церкви, погляди філософа мали форму особистих суджень та розмірковувань і були далекими від наукових форм мислення, методик аргументації, доведення, розрахунків та формулювання висновків, тож і вважатись науковцем, навіть формату свого сучасника Г. Галілея, не може.

Таким чином, трагедію straty особистості Джордано Бруно можна помістити в контекст свободи думки, свободи слова і висловлювання, віротерпимості чи релігійної толерантності, врешті, справедливості та лише в такому руслі формувати подальші дослідження і осмислення цієї проблеми. Проте засудження інквізицією Джордано Бруно не будувалося на ксенофобії та науковій інтолерантності чи нетерпимості та аж ніяк не є індикатором конфлікту між наукою і релігією.

Список джерел та літератури:

1. Firpo L. Il Processo di Giordano Bruno. Roma: Salerno Editore, 1993. 378 p.
2. Gorman M.J. The Scientific Counter-Revolution. The Jesuits and the Invention of Modern Science. London: Bloomsbury Academic, 2020. 296 p.
3. McMullin E. Bruno and Copernicus // Isis. Chicago, 1987. Vol. 78, No. 1. P. 55–74.
4. Mercati A. Il sommario del processo di Giordano Bruno. Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1942. 155 p.
5. Азархін В.А., Горський В.С. Коперник. Бруно. Галілей. К.: Наук, думка, 1974. 199 с.
6. Визгин В.П. Герметизм, експеримент, чудо: три аспекта генезиса науки нового времени // Философско-религиозные истоки науки. М.: Мартис, 1997. С. 88–141.
7. Гайденок П.П. Христианство и генезис новоевропейского естествознания // Философско-религиозные истоки науки. М.: Мартис, 1997. С. 44–87.
8. Йейтс Ф.А. Джордано Бруно и герметическая традиция. Перевод Г. Дашевского. М.: Новое литературное обозрение, 2000. 528 с.
9. Кураев А.В. диак. Добре слово об инквізиції. URL: <https://azbyka.ru/dobroe-slovo-ob-inkvizicii> (Дата звернення: 20.03.2025)
10. Легойда В. За что сожгли Джордано Бруно // Фома. М., 2004. № 5 (22). С. 10–15.
11. Лернер Л.С., Госселин Э.А. Галилей и призрак Джордано Бруно // В мире науки. 1987. № 1. С. 80–88.
12. Менцин Ю.А. «Земной шовинизм» и звездные миры Джордано Бруно. URL: http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/VV_HI11W.HTM (Дата звернення: 24.03.2025)
13. Мольтман Ю. Наука и мудрость: К диалогу естественных наук и богословия / Пер. с нем. (Серия «Богословие и наука»). М.: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. 204 с.
14. Присухін С.І. Філософія: Навч. посіб. у 2 ч. Ч. І. Історія світової та української філософії у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях. К.: КНЕУ, 2006. 208 с.
15. Рожицын В.С. Джордано Бруно и инквизиция. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1955. 392 с.
16. Фантоли А. Галилей: В защиту учения Коперника и достоинства Святой Церкви. М.: МИК, 1999. 424 с.

References:

1. Firpo L. (1993). *Il Processo di Giordano Bruno*. Roma: Salerno Editore [in Italian].
2. Gorman M.J. (2020). *The Scientific Counter-Revolution. The Jesuits and the Invention of Modern Science*. London: Bloomsbury Academic [in English].
3. McMullin E. (1987). Bruno and Copernicus. *Isis*. Vol. 78, No. 1. P. 55–74 [in English].
4. Mercati A. (1942). *Il sommario del processo di Giordano Bruno*. Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana [in Italian].
5. Azarkhin V.A., Horskyi V.S. (1974). *Kopernyk. Bruno. Halilei*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Vizgin V.P. (1997). *Germetizm, eksperiment, chudo: tri aspekta genezisa nauki novogo vremeni. Filosofsko-religioznye istoki nauki*. Moskva. Martis [in Russian].
7. Gaidenko P.P. (1997). *Khristianstvo i genezis novoevropeiskogo estestvoznaniya. Filosofsko-religioznye istoki nauki*. Moskva. Martis [in Russian].
8. Ieits F.A. (2000). *Dzhordano Bruno i germeticheskaya traditsiya*. Moskva. *Novoe literaturnoe obozrenie* [in Russian].
9. Kuraev A.V. diakon. *Dobroe slovo ob inkvizitsii*. Retrieved from: <https://azbyka.ru/dobroe-slovo-ob-inkvizitsii> [in Russian].
10. Legoida V. (2004). *Za chto sozhgli Dzhordano Bruno*. Foma. Moskva. № 5 (22). S. 10–15 [in Russian].
11. Lerner L.S., Gosselin E.A. (1987). *Galilei i prizrak Dzhordano Bruno. V mire nauki*. № 1. S. 80–88 [in Russian].
12. Mentsin Yu.L. (1994). «Zemnoi shovinizm» i zvezdnye miry Dzhordano Bruno. Retrieved from: http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/VV_HI11W.HTM [in Russian].
13. Mol'tman Yu. (2005). *Nauka i mudrost': K dialogu estestvennykh nauk i bogosloviya*. Moskva. Bibleisko-bogoslovskii institut svyatogo apostola Andriya [in Russian].
14. Prysukhin S.I. (2006). *Filosofia: Navchalnyi posibnyk — U2 chastynakh — Chastyna I. Istoriia svitovoi ta ukrainskoi filosofii u vyznachenniakh, poiasnenniakh, skhemakh, tablytsiakh*. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet [in Ukrainian].
15. Rozhitsyn V.S. (1955). *Dzhordano Bruno i inkvizitsiya*. Moskva. Izdatel'stvo Akademii Nauk Soyuzu Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik [in Russian].

16. Fantoli A. (1999). *Galilei: V zashchitu ucheniya Kopernika i dostoinstva Svyatoi Tserkvi*. Moskva. Mezhdunarodnaya Intellektual'naya Kniga [in Russian].

Дата надходження: 03.08.2025

Characteristics of Giordano Bruno's Views and the Reasons for his Conviction by the Inquisition (Based on the Materials of the Trial of Giordano Bruno)

deacon Vsevolod Smikh

postgraduate student at Kyiv Orthodox Theological Academy/

ORCID: orcid.org/0000-0002-0418-659X | vsevolod757@gmail.com

Волинський Богословський / Volynskyi Bohoslovskiy №13 (2025)
ISSN (Print) 2519-4348 / ISSN (Online) 2707-9627

The article highlights and analyzes the views of Giordano Bruno, which formed the basis of the charges in the trial against the philosopher and led to his conviction. Fundamental research on this issue includes Angelo Mercati's works «Il sommario del processo di Giordano Bruno» (Summary of the Trial of Giordano Bruno) (1942) and new documents found by Luigi Firpo, which are discussed in his work «Il Processo di Giordano Bruno» (The Trial of Giordano Bruno) (1993). The article criticizes Giordano Bruno's system of views, which is often referred to as scientific, and extrapolates the philosopher's condemnation to the problem of the relationship between science and religion, and as a result, defines their coexistence as irreconcilably conflictual. An analysis of the sources demonstrates the absence of scientific views in Giordano Bruno and reveals the manipulative and one-sided nature of the claims about the conflict between science and religion.

Giordano Bruno was an ardent supporter of Nicolaus Copernicus' teachings, but his understanding of Copernicanism was extremely superficial and largely erroneous. However, many contemporary researchers and scientists still consider him a visionary of his time who reinterpreted the concepts of ancient science and gave them a new tone. It should be noted that the philosopher expanded the boundaries of Copernicanism and developed the doctrine of the multiplicity of worlds or the cosmology of an infinite universe. Giordano Bruno is credited with the first sketch of an eternal, infinite, and boundless universe. In the context of Bruno's theory, Copernicus's theory is downgraded in rank; it turns out to be not a

theory of the universe, but a theory of one of the many solar systems in the universe. However, Giordano Bruno can be considered a philosopher, poet, theologian, writer, etc. His works are devoid of mathematical formulas, astronomical calculations, geometric drawings, and scientific methodological research in general, and therefore cannot claim to be scientific. The well-known historical fact of Giordano Bruno's condemnation by the Inquisition to death is often presented in the light of an acute and irreconcilable conflict between science and religion. Determining the correctness or falsity of such beliefs determines the relevance of the issue raised.

Key words: science and religion, theology, church, inquisition, Giordano Bruno, condemnation, conflict between science and religion.